

Zakres rozszerzonej prawomocności wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone.

Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 16 stycznia 2015 r., VI ACa 253/14

I. Uwagi wprowadzające

Glosowane postanowienie reprezentuje tendencję orzecniczą Sądu Apelacyjnego w Warszawie (dalej: SA w Warszawie) w sprawach dotyczących klauzul abuzywnych¹. Sąd ten odrzuca pozwy w sprawach dotyczących klauzul, która zostały uznane za niedozwolone i wpisane do rejestru postanowień wzorców umów uznanych za niedozwolone. Poza tym glosowane postanowienie stanowi odzwierciedlenie aktualnych problemów, jakie występują w orzecznictwie sądowym w związku z postępowaniami w sprawach o uznanie postanowień wzorców umów za niedozwolone. Rozbieżność stanowisk SA w Warszawie i Sądu Najwyższego (dalej: SN) co do wykładni art. 479⁴³ k.p.c. prowadzi do braku pewności prawa. Pierwszy Prezes SN prof. dr hab. Małgorzata Gersdorf wniosła 16 lutego 2015 r. o podjęcie przez SN w składzie siedmiu sędziów uchwały, która pozwoli wyeliminować istniejące rozbieżności co do wykładni art. 479⁴³ k.p.c. Z zadowoleniem należy ocenić projekt reformy przepisów konsumenckich ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów (który notabene zakłada wprowadzenie administracyjnego postępowania w sprawach wzorców) przygotowywany przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: UOKiK). Należy bowiem zdawać sobie sprawę z tego, że zaakceptowanie określonego stanowiska co do wykładni pojęcia „rozszerzona prawomocność wyroku w sprawie o uznanie wzorca umowy za niedozwolony” stawia pytanie o uprawnienie Prezesa UOKiK do dokonania oceny czy konkretne postanowienie wzorca umowy może być uznane za niedozwolone. Przyjęcie określonego skutku klauzuli wpisanej do rejestru wpływa na kwalifikację stosowania wpisanego postanowienia wzorca jako praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów.

Glosowane postanowienie ukazuje potrzebę szybkiej ingerencji ustawodawcy w kształt obecnych przepisów prawnych.

II. Stan faktyczny

Powód J.P. wniósł o uznanie za niedozwolone i zakazanie wykorzystywania w obrocie z konsumentami postanowienia o treści „postępowanie reklamacyjne (...) – reklamowany towar należy odesłać do nas na swój koszt (...)”, którym posługuje się pozwany P.C. Zdaniem powoda klauzula ta jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumentów. Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: SOKiK) oddalił powództwo. Uznał, że rozszerzona prawomocność wyroków SOKiK oznacza, że orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko sąd, który je wydał i strony, ale także inne sądy, organy i inne osoby. Przyjął, że rozszerzona prawomocność wyroku nie stoi na przeszkodzie wytoczeniu powództwa przez tego samego lub innego powoda przeciwko

¹ Oprócz glosowanego postanowienia zob. w szczególności postanowienie SA w Warszawie z 5.03.2013 r., VI ACa 1233/12, LEX nr 1316320; wyr. SA w Warszawie z 4.07.2013 r., VI ACa 1497/12, LEX nr 1362973; wyr. SA w Warszawie z 15.01.2014 r. VI ACa 919/13, LEX nr 1461212.

innemu przedsiębiorcy niebiorącemu udziału w sprawie, w której zapadł wyrok, stosującemu takie same lub podobne postanowienia wzorca, które zostały wpisane do rejestru. Jednak SOKiK uznał, że powództwo zasługuje na oddalenie z uwagi na sprzeczność klauzuli z powszechnie obowiązującymi przepisami prawa². Stwierdził, opierając się na stanowisku SN z 13 stycznia 2011 r.³, iż postanowienie wzorca umowy dotknięte nieważnością nie może być uznane jednocześnie za niedozwolone. Powód wniósł apelację od wyroku SOKiK. SA w Warszawie uchylił wyrok i odrzucił pozew. SA w Warszawie ocenił powództwo pod względem jego dopuszczalności. W wydanym postanowieniu SA w Warszawie potwierdził tożsamość klauzuli, której uznania za niedozwoloną żądał powód, z wpisaną do rejestru postanowień wzorców umów uznanych za niedozwolone. Dokonał przeglądu poglądów judykatury w kwestii rozumienia rozszerzonej prawomocności wyroku. Uzasadniając przyjęcie poglądu o szerokiej interpretacji rozszerzonej prawomocności wyroku (art. 479⁴³ k.p.c.), niejako połączył rozszerzoną prawomocność wyroku z powagą rzeczy osądzonej. To pozwoliło przyjąć, że powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza – od chwili wpisania tego postanowienia do rejestru – ponowne wytoczenie powództwa w tym przedmiocie. Prowadzi to zatem do odrzucenia pozwu. SA w Warszawie podkreślił ponadto ciężący na przedsiębiorcy obowiązek kontroli czy stosowane przez niego wzorce są uznane za niedozwolone (zakazane) oraz respektowania wyroku sądu, na podstawie którego wpis został dokonany.

III. Komentarz

Już na wstępie należy podkreślić, iż analiza postanowienia SA w Warszawie wymaga wykładni takich pojęć, jak „prawomocność wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone” oraz „powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone”. Jednak niezależnie od potrzeby dokonania wykładni pojęć, które mają przecież kluczowe znaczenie z punktu widzenia oceny głosowanego rozstrzygnięcia, trzeba też określić przesłanki (okoliczności) niedopuszczalności powództwa w sprawach o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone. W istocie bowiem zmierzamy do ustalenia czy powaga rzeczy osądzonej jest negatywną przesłanką procesową.

W związku z powyższym istotne jest określenie czy powództwem o uznanie za niedozwolone i zakazanie wykorzystywania w obrocie z konsumentami można objąć postanowienie, które jest wpisane do rejestru klauzul abuzywnych. Wymaga to dokonania wykładni pojęcia „rozszerzona prawomocność wyroku”, o którym stanowi art. 479⁴³ k.p.c., oraz pojęcia „powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone”. Zgodnie z art. 479⁴³ k.p.c. wyrok prawomocny uznający postanowienie wzorca umowy za niedozwolone i zakazujący jego stosowania ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c. W tym miejscu warto podkreślić, że to właśnie rozumienie pojęcia „skutek wobec osób trzecich” wpływa na odmienną wykładnię przedmiocie wykładni rozszerzonej prawomocności wyroku. W tym zakresie występują dwa stanowiska. Według pierwszego rozszerzona prawomocność wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy oznacza, że skutki tego

² Na temat skutków zob. M. Sieradzka, *Glosa do wyroku SN z 13 stycznia 2011 r. III CZP 119/10*, LEX/el.

³ III CZP 119/10.

wyroku rozciągają się nie tylko na przedsiębiorcę (pозwanego), lecz także na każdego innego przedsiębiorcę (który nie był stroną postępowania)⁴. Zatem skutkiem wpisu postanowienia do rejestru postanowień wzorców umów uznanych za niedozwolone jest to, iż nie tylko ten sam, ale też inny przedsiębiorca, też konsument, nie może ponownie żądać uznania za niedozwolone tego samego postanowienia stosowanego przez tego samego przedsiębiorcę w tym samym wzorcu. Wskazana wykładnia art. 479⁴³ k.p.c. prowadzi do odrzucenia pozwu o uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy, które zostało już wpisane do rejestru klauzul niedozwolonych w sprawie prowadzonej przeciwko innemu przedsiębiorcy (**szeroka wykładnia skutku erga omnes wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone**).

Natomiast według stanowiska odmiennego od wyżej zaprezentowanego (przeważającego w orzecznictwie⁵ i doktrynie⁶) wpis postanowienia do rejestru nie wiąże w sprawach dotyczących innego przedsiębiorcy, nawet jeżeli kwestionowane w takim postępowaniu postanowienia wzorca umowy mają brzmienie tożsame z brzmieniem postanowień uznanych wcześniej za niedozwolone i wpisanych do rejestru. Tym samym postanowienie wzorca umowy uznane za niedozwolone prawomocnym wyrokiem nie prowadzi do związania sądu orzekającego przy ocenianiu nawet tożsamo brzmiącego postanowienia, którym posługuje się inny przedsiębiorca w innym wzorcu umowy. Wyrok uwzględniający powództwo wiąże bowiem tylko pozwanego przedsiębiorcę oraz inne podmioty, którym przysługiwałaby legitymacja w razie wytoczenia powództwa w sprawie o uznanie tego postanowienia, w tym konkretnym wzorcu umowy za niedozwolone (**wąska wykładnia skutku erga omnes wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone**).

Jak już wskazywano na wstępie, SA w Warszawie w celu uzasadnienia objęcia skutkami prawomocnego wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone także przedsiębiorcy, który nie był stroną tego postępowania, odwołał się do powagi rzeczy osądzonej, a zwłaszcza jej granic podmiotowych. Powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza – od chwili wpisania tego postanowienia do rejestru (art. 479⁴³ w zw. z art. 365 i 479⁴⁵ § 2 k.p.c.) ponowne wytoczenie powództwa w tym przedmiocie także przez osobę niebiorącą udziału w sprawie, w której wydano wyrok. Swoje stanowisko co do rozumienia prawomocności oraz powagi rzeczy osądzonej SA w Warszawie oparł na uchwale SN z 19 grudnia 2003 r.⁷, w której Sąd Najwyższy przyjął, że powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza – od chwili wpisania tego postanowienia do rejestru (art. 479⁴³ w zw. z art. 365 i 479⁴⁵ § 2 k.p.c.) – ponowne wytoczenie powództwa w tym przedmiocie, także przez osobę niebiorącą udziału w sprawie, w której wydano wyrok. Jednak oparcie się przez SA w Warszawie akurat na poglądzie SN wyrażonym w powołanej uchwale nie wydaje się udane, zwłaszcza w kontekście zakresu podmiotowego postępowania (dotyczyło ono tego samego przedsiębiorcy, przeciwko któremu wcześniej został wydany wyrok w sprawie o uznanie za niedozwolone tego samego postanowienia stosowanego przez niego

⁴ Wyr. SN z 20.06.2006 r., III SK 7/06, LEX nr 278545, uchwała SN z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX nr 197804; postanowienie SN z 19.03.2014 r., I CSK 20/14.

⁵ M.in. wyr. SN z: 20.09.2013 r., II CSK 708/12 i 23.10.2013 r., IV CSK 142/13; postanowienie SN z 16.09.2011 r., I CSK 676/10; uchwały SN z 7.10.2008 r., III CZP 80/08, OSNC 2009, nr 9, poz. 118, a także 13.01.2011 r., III CZP 119/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 95.

⁶ M. Skory, *Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 304–308; M. Jagielska, *Niedozwolone klauzule umowne*, [w:] E. Nowińska, P. Cybula (red.), *Europejskie prawo konsumenckie a prawo polskie*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 94–96; B. Gawlik, *Skutki wyroku w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone*, [w:] J. Halberda, J. Hosowicz, A. Karabowicz (red.), *Prace poświęcone pamięci Adama Uruszcza*, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ, z. 96, Zakamycze, Kraków 2006, s. 185–198.

⁷ III CZP 95/03, LEX nr 82118.

wzorca umowy). SA w Warszawie w całości podzielił jednak pogląd wyrażony w uchwale *III CZP 95/03*, iż granicami podmiotowymi powagi rzeczy osądzonej objęte są w zasadzie strony procesu. SN przyjął, iż rozszerzoną podmiotowo prawomocność materialną wyroku należy rozpatrywać w aspekcie mocy wiążącej orzeczenia oraz powagi rzeczy osądzonej. Zasadniczym zagadnieniem w sprawie jest zatem przyjęta przez SA w Warszawie koncepcja wykładni art. 479⁴³ k.p.c. SA w Warszawie przyjął (za SN), że tożsamość stron procesowych, jako warunek istnienia powagi rzeczy osądzonej, skutkuje w innej późniejszej sprawie odrzuceniem pozwu. Przyjmując, że rozszerzoną prawomocnością wyroku (o której mowa w art. 479⁴³ k.p.c.) należy objąć także inne podmioty, należy uznać, że powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza ponowne wytoczenie powództwa przeciwko przedsiębiorcy, który posługuje się tożsamym wzorcem, nawet jeżeli nie brał udziału w postępowaniu.

Czy zatem wpis klauzuli do rejestru wyłącza ponowne wytoczenie powództwa o uznanie jej za niedozwolone postanowienie? W przypadku odpowiedzi twierdzącej – czy oddalenie powództwa jest zależne od tożsamości wzorca, czy tożsamości strony podmiotowej, a może obu tych okoliczności?

Udzielenie odpowiedzi na powyższe pytanie oznacza w istocie przychylenie się do któregoś z prezentowanych w judykaturze i piśmiennictwie poglądów co do rozumienia rozszerzonej prawomocności wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone – art. 479⁴³ k.p.c. (które zostały zaprezentowane powyżej). Wydaje się jednak, że pożądane byłoby także przytoczenie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: TSUE) dotyczącego wykładni art. 7 dyrektywy 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich⁸. Pozwoli to bowiem dokonać prawidłowej wykładni rozszerzonej prawomocności wyroku, która przecież ma fundamentalne znaczenie z punktu widzenia oceny dopuszczalności powództwa o uznanie za niedozwolone postanowienia wpisanego do rejestru postanowień wzorców umów uznanych za niedozwolone.

W pierwszej kolejności należy odwołać się do celu dyrektywy 93/13/EWG, a następnie określić czy uzasadnia on przyjęcie **szerokiej wykładni skutku erga omnes wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone** (skutek taki został przyjęty przez SA w Warszawie w głosowanym postanowieniu). Celem dyrektywy 93/13/EWG zgodnie z art. 7 ust. 1 jest, zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów, aby państwa członkowskie zapewniły stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami. Środki określone w ust. 1 art. 7 dyrektywy 93/13/EWG obejmują postanowienia, według których osoby i organizacje mające uzasadniony interes na mocy prawa krajowego, związanego z ochroną konsumentów, będą mogły wszcząć postępowanie zgodnie z właściwym prawem krajowym przed sądami lub przed organami administracyjnymi mającymi odpowiednie kwalifikacje do decydowania czy warunki umowy sporządzone do celów ogólnego wykorzystania są nieuczciwe, co umożliwi powyższym osobom i organizacjom podjęcie stosownych i skutecznych środków w celu zapobieżenia stałemu stosowaniu takich warunków. Zgodnie z art. 1 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG jej celem jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub

⁸ Dz. Urz. L z 1993 r., Nr 95, s. 29.

dostawcą a konsumentem. Pojawia się z związku z powyższym pytanie czy szeroka wykładnia skutku *erga omnes* wyroku jest zgodna z prawem UE (przepisami dyrektywy 93/13/EWG). Przyjmując bowiem szerokie rozumienie art. 479⁴³ k.p.c., w istocie dążymy do poszerzenia, a raczej objęcia skutkami wpisu postanowienia do rejestru niedozwolonych postanowień, także przedsiębiorców, którzy nie brali udziału w postępowaniu (lecz stosują wzorce zakazane).

Czy rozszerzona prawomocność wyroku (art. 479⁴³ k.p.c.) działa wyłącznie przeciwko pozwanemu w danej sprawie przedsiębiorcy, czy także przeciwko innym przedsiębiorcom stosującym takie samo postanowienie?

Poszukując odpowiedzi na to pytanie, trzeba zdawać sobie sprawę, że celem postępowania o uznanie postanowień wzorców umów za niedozwolone jest eliminacja postanowień uznanych za zakazane ze wszystkich umów konsumenckich. **Wykładnia (szeroka) rozszerzonej prawomocności wyroku, o której stanowi art. 479⁴³ k.p.c., powinna dotyczyć jedynie konsumentów. Skutkami uznania postanowienia wzorca umowy za niedozwolone należy objąć wszystkich konsumentów (aktualnych i przyszłych), którzy są związani wzorcem stosowanym przez konkretnego przedsiębiorcę.**

TSUE w wyroku z 6 grudnia 2011 r.⁹ odniósł się do skutków prawnych wyroku stwierdzającego nieuczciwy charakter postanowienia umownego¹⁰. Ukazał w nim sposób rozumienia prawomocności wyroku sądu krajowego uznającego wzorzec umowny za abuzywny oraz jego skutków. Wskazał, że kluczowe znaczenie ma zapewnienie przez przepisy krajowe, aby postanowienie umowne uznane za nieuczciwe nie wiązało zarówno konsumentów, którzy byli stronami postępowania o zaniechanie naruszeń, jak i tych, którzy zawarli z przedsiębiorcą umowę, do której stosuje się zakwestionowany wzorzec umowy¹¹. Rozszerzona prawomocność wyroku stanowi skuteczny środek realizacji celu dyrektywy 93/13/EWG. TSUE podkreślił ponadto ciężący na sądach krajowych obowiązek wyciągania również na przyszłość konsekwencji wynikających ze stosowania nieuczciwych wzorców umowy przez przedsiębiorcę, tak aby ich postanowienia nie wiązały konsumentów, którzy zawarli z tym przedsiębiorcą umowę, do której stosuje się ten sam wzorzec umowy¹².

Biorąc pod uwagę dokonane ustalenia, należy przyjąć, iż rozszerzona prawomocność wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (art. 479⁴³ k.p.c.) nie dotyczy innych przedsiębiorców (którzy nie byli stronami tego postępowania), którzy stosują wzorce umowne tożsame z wpisanymi do rejestru. Nie można zatem zgodzić się z szeroką **wykładnią skutku *erga omnes* wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone**. Jej przyjęcie mogłoby zostać uznane za niezgodne z prawem unijnym¹³. Pomimo iż głosowane postanowienie nie dotyczyło klauzul o zbliżonej treści, warto wskazać wyrok SN z 30 maja 2014 r.¹⁴, w którym SN odniósł się do skutków wyroku uwzględniającego powództwo

⁹ Sprawa C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság* przeciwko *Invitel Távközlési Zrt*.

¹⁰ Na temat wyro. zob. M. Sieradzka, *Glosa do wyroku TSUE z dnia 6 grudnia 2011 r. C-472/10 Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság przeciwko Invitel Távközlési Zrt – aprobująca, LEX/el*.

¹¹ Zob. pkt 40 wyr.

¹² TSUE wskazał, że art.6 ust. 1 i 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie temu, by stwierdzenie – w sprawie z powództwa o zaniechanie naruszeń, o którym mowa w art. 7 tej dyrektywy, wytoczonego na rzecz konsumentów przez działający w interesie publicznym podmiot wskazany przez prawo krajowe przeciwko przedsiębiorcy – nieważności nieuczciwego postanowienia umownego zawartego we wzorcu umowy konsumenckiej, wywierało, zgodnie z tymi przepisami, skutki wobec ogółu konsumentów, którzy zawarli z zainteresowanym przedsiębiorcą umowę, do której stosuje się ten sam wzorzec umowy, w tym wobec konsumentów, którzy nie byli stroną postępowania o zaniechanie naruszeń

¹³ Zob. B. Keirsbilck, *The erga omnes effect of the Winding of an unfair contract term: Nemzeti*, CMLRev.2013, vol. 5, s. 1475 i n.

¹⁴ III CSK 204/2013.

o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. Podkreślił, że skutek związania wynikający z art. 479⁴³ k.p.c. dotyczy spraw odnoszących się do postanowienia wzorca umowy, które uprzednio prawomocnym wyrokiem sądu zostało uznane za niedozwolone i nie obejmuje postanowień umowy o zbliżonym brzmieniu, którymi posłużył się w relacjach z konsumentami inny przedsiębiorca.

Dr Małgorzata Sieradzka

adwokat; adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego;
kancelaria@adwokat-sieradzka.pl